

Globalizacija – put do općeg dobra?

IVOR ALTARAS PENDA

Sažetak

Globalizacija kao ideja, načelno i u svojoj suštini nosi takve postavke koje predstavljaju vrijednost za čitavo čovječanstvo: bolje svima.

Suvremene tehnologije i naročito trend njihovog razvoja, a posebno razina svijesti suvremenog čovjeka ukazuju na realnost te mogućnosti. Bolje, međutim, još ne znači najbolje – ako bi to bio cilj globalizacije i ona bi se također, prije ili kasnije, iskazala kao utopija. Slutnja da najbolje postoji, za svakoga i svugdje, inherentna je oduvijek u sveprisutnom osjećaju da postoji potpuna sloboda, no čovjeku tek predstoji da iznadje model u kojem bi ona zaživjela.

Ključne riječi: globalizacija manifestna i latentna, utopija, opće dobro, sloboda

Pripremajući se za ovaj skup, između ostalog, pokušao sam kod nekolicine mojih kolega i poznanika utvrditi postojanje njihovog osnovnog odnosa prema fenomenu globalizacije. To u želji i namjeri da, koliko je moguće čvrsto, profiliram svoj osobni stav.

Pri tome sam utvrdio da i one osobe koji npr. slušaju kolegij "Sistematska sociologija" koji na Filozofskom Fakultetu Sveučilišta u Zagrebu vodi uvaženi profesor dr. Vjeran Katunarić, a koji za predmet interesa ove godine ima upravo fenomen globalizacije, jednako kao i osobe bez ikakve izravne edukacije na ovu temu, zapravo lako donose sudove, ma kakvi oni bili, a također lako iskazuju da ne vide vezu između sebe ili svog svijeta sa već postojećom ili nastupajućom globalizacijom.

Poanta ove moje uvodne konstatacije sadržana je u tome, da već prisutna globalizacija kao i ono što ona potencijalno donosi, šaroliko involvira, ili drži ljude na distanci i to je moj osobni argument u prilog kontroverznosti fenomena globalizacije, baš kako je u materijalima oko najave ovog simpozija navela naša draga i uvažena gđa. Dr. Jasminka Lažnjak.

Činjenica je da je teško ne složiti se sa ponekad dijametralno oprečnim argumentima koji ukazuju na opasnosti, ali i na prednosti koje mogu doći s procesom globalizacije, i u ovom segmentu moja rasprava može započeti.

Osjećaj za sadašnji trenutak kao i vizija budućnosti različiti su, ovisno o pretežno prisutnom osjećaju za dobro ili za loše, tj. o osjećaju npr. nepovjerenja i straha, ili pretežnom poimanju svoje šanse za izvjesne vrijednosti osobnog

napretka. U ovoj sferi, koju bih nazvao **manifestnom globalizacijom** nalazi se široka paleta socijalnih, ekonomskih, kulturoloških, tehnoloških, medijskih i političkih tema, koje sačinjavaju naš svakodnevni život i utječu na njega. Mi smo uronjeni u naše svakodnevnice, od trenutka kada se probudimo da kada idemo spavati, i kada se informiramo o najnovijim vijestima, i kada biramo što ćemo jesti ili koji proizvod kupiti i slično. Prema Shopenhauerovoj tezi da čovjek može sve što hoće osim birati to što hoće, tj. nemoćni da biramo osuđeni smo i na to da nam problemi koji će nas okupirati tijekom dana, godina, pa čak i života budu nametnuti.

Manifestna globalizacija pokazuje se naročito u svom punom sjaju kada se govori o tržištima kapitala (svjetske burze i tko njima dominira), tržištu informacija (Internet, masovni mediji, a najjači i najpoznatiji "igrači" među njima) tržištu znanja (i opet Internet ali i drugo).

Svi se time bave, iz određenih pozicija, bilo pojedinačnih, pa i sasvim osobnih viđenja, pa do transponiranja stavova i viđenja manjih ili većih institucija ili raznorodnih društvenih grupacija. Zajedničko im je što je uvijek u igri neki pro i contra, a koji se, bilo jedan ili drugi, baziraju na onome što je upravo globalizacija kao postojeći fenomen već donijela ili što u bližoj ili daljoj budućnosti može donijeti. Snimke viđenog stanja kao i prognoze, dakako, ovise o poziciji promatrača. Sama pojavnost globalizacije, primijetio sam, objašnjava se uglavnom potrebom čovjeka da optimalno koristi tehnologiju koju i onako stvara, a koja ima trend neslućenog razvoja. To sve, i još kroz politiku rada i zapošljavanja npr., postavlja nacionalne države u nove pozicije, a položaj malih naroda u svijetu se mijenja, kao i uloga velikih i sada vodećih zemalja. Kroz globalizaciju nudi se jedan novi socijalni koncept koji će imati refleksije i na sociološkom planu, i političkom i ekonomskom a i svim drugim sferama života. Modernizacija kao posljedica, koja, kao jedna faza, dovodi do globalne slike svijeta, a ona je zapravo slika tranzicije i pretvaranja trećeg svijeta u prvi.

Centri moći koji upravljaju razvojem novih, sofisticiranih tehnologija, kao i masovnim medijima, tržištima, pa time i radnom mjestima, razmjenom informacija i znanja nužnih za razvoj koji se očekuje kao jasna stvar po sebi – ta materijalna stvarnost, naša je realnost.

I kada je u pitanju promidžba globalizacije (ma o kojem segmentu globalizacije se radilo), a također i ako je u pitanju zaziranje od globalizacije i njezinih implikacija (ma s kojom argumentacijom), primjećujem zajednički nazivnik koji nije jednostavno uočljiv. Po Platonu, bio bi to svijet ideja koje pokrivaju filozofski pristup, a po R. Mertonu npr. u pozadini svakog manifestnog društvenog procesa stoji i njegova prikrivena funkcija, što je izravni sociološki pristup. Stoga bih razlikovao realizaciju globalizacije od njezinog prikrivenog segmenta tj. bih uveo strogu distinkciju između **manifestne i latentne globalizacije**, pri čemu je moj akcent, danas, na ovom drugom. Jer, za sociologiju može biti važnije ne kako sam čovjek vidi kako djeluje, već koji su pokretači njegovog djelovanja. Iz rakursa svakodnevnice, bez obzira na sva pro i

contra, moglo bi se činiti da alternativa globalizaciji i ne postoji. No, tu se gubi suština, i razumijevanje svekolike raznolikosti onog što zapažamo, i kauzaliteta koji vladaju u svakoj pojedinoj razini, a i međusobno; na ovaj način manifestno ostaje bez bitne dimenzije objašnjenja fenomena, od teorije moći koja vlada svijetom do rasprave o globalizaciji kao novom poretku.

Ono što je nepobitno, da se s globalizacijom postavlja nova slika svijeta. Iz mnoštva pojedinačnih novih djelovanja i odnosa stvara se jedno veliko, opće i novo djelovanje koje dovodi do novog društva, a koje u suštini nosi nove odnose. Karakteristike tog novog društva znanost može već materijalno registrirati i obiluje dokazima kretanja u tom smjeru. Kada se razvija teorijski pristup globalizaciji, pojmovi koji se učestalo koriste su: jedinstvenost, uniformnost, smanjivanje distanci, mentalnih i prostornih – pa kroz to se izrodila sintagma o "smanjivanju svijeta", zatim (kroz Internet tj. njegovu mrežu) prisutnost svih sa svima u svakom momentu, potom stalna dostupnost svim informacijama i svim znanjima, gdje potreba za posredovanjem i predstavničkim tipom odnosa među ljudima postaje nepotrebna. Primjećujemo da ovo posljednje trasira ostvarenje krajnjeg, idealnog oblika čiste, neposredne demokracije i time postaje ideja sama, kao i njezino ispunjenje. To nije postigla niti još uvijek nam uзорita starogrčka, atenska demokracija - jer u njoj je do te mjere demokracija bila zastupljena da je sucima u prosudbi nekog javnog slučaja stajalo na pomoći, u svojstvu danas bismo rekli porotnika, i do pet stotina građana, ali to su mogli biti samo punoljetni muškarci Atenjani, a ne robovi, stranci, djeca i žene, kao da svi oni iz nekog opravdanog razloga to nisu u stanju. Globalizacijski trend kao da sve te razloge dokida. Novonastajuća globalizacija time asocira na demokraciju nad svim demokracijama.

Kroz Platonove zapise Sokratova je vodeća ideja da je znanje sjećanje. Ako je to sjećanje na neku prvotnu čovjekovu slobodu, a koju, iako nikada nije ostvario, osjeća svaki čovjek današnjice, jednako kao svaki čovjek prošlosti, onda sve što nosi u sebi klicu takve ideje za njega je privlačno. Bez posrednika moći izraziti sebe, istovremeno, putem mreže biti prisutan svugdje i moći sve, to je ponuda realizacije slike čovjeka-Boga, jer Bog je sveprisutan, sve vidi i sve zna. To je tema koja se provlači kroz mitove, umjetnost, ideologije, kroz psihoanalizu kao i povijest filozofske misli ili povijest socijalnih ideja. Realizaciju tih najznačajnijih općeljudskih vrijednosti smješta se bilo u daleku prošlost ili u daleku budućnost – važno je da toga sada nema. Danas je to, dakle utopija., danas za nas to ima bitna utopijska obilježja. Po čemu možemo biti sigurni da je to tako? Kroz čitavu ljudsku povijest različiti društveno-državni modeli, koje po ovom kriteriju nazivamo utopijskima, govore o istom, a i završavaju jednako, tj. se prije ili kasnije uviđa nemogućnost njihove realizacije.

Upravo to se, smatram, nalazi u suštini latentne globalizacije. Težnja za takvim ostvarenjima je zapravo posao koji su radili i svi oni koji su pokušali dati modele poznatih utopija kroz povijest: Platon, Thomas More, Campanella,

Saint-Simon, Marx i brojni drugi. Dakle, mi bismo bili jedni od onih koji razmišljaju i ponovno pokušavaju ostvariti opće ljudsko dobro.

Kada govorim o latentnoj globalizaciji moram ostati pri samim temeljima utopije, zato što ona upravo radi to isto; u osnovi, kada nudi ostvarenje čovjekovog sna, globalizacija postaje utopija. Manifestna globalizacija ovu latentnu utopijsku ideju formalno ne nudi, niti kao ideologiju niti kao dio nekog sustava, no u svojoj promidžbi, praktički u svakom svom segmentu, na nju se oslanja – međutim ono što otvoreno nudi, to je "bolje, nego što je sada". Takva ponuda, dakako da pada na plodno tlo ljudskih vjekovnih čežnji.

Promidžba globalizacije prodaje nešto što ona nije; prodaje se drugo od onoga što se nudi.

Pojedine grupacije ljudi javno protestiraju protiv globalizacije. To su, po mom sudu, oni, koji primjećuju ili osobno osjećaju posljedice manifestne globalizacije kao konflikt između težnje za osobnom slobodom i postojanja i daljnjeg razvoja centara moći.

Sve ono što u svakodnevnicima doživljavamo u procesu globalizacije, što možemo detektirati, o čemu se govori i /ili uči odnosi se zapravo na posljedice samog procesa.

Odnos između manifestne i latentne globalizacije mogao bih usporediti sa spektrom svjetlosti. Dio tog spektra se vidi i očit je. Živimo i funkcioniramo u tom jednom segmentu koji možemo prepoznati. Tu je svatko meritoran da daje svoj sud, jer svatko na neki način participira. Sva naša percepcija, kroz sva naša osjetila, pa bismo mogli na neki način reći - sva naša istina i cijela naša svijest o svijetu, naš doživljaj svijeta - ograničeni su upravo tim granicama koje mi možemo prepoznati. No, spektar je puno širi i moglo bi se reći da postoje cijeli svjetovi koji žive i traju u istom vremenu i na istom prostoru kada i mi, i paralelno s nama, a ostaju nezapaženi; prolaze mimo nas.

Samo po sebi uočavanje i prepoznavanje tih fenomena nije sva zanimljivost njihove pojavnosti, već je užitak i vrijednost spoznaje njihovo prožimanje, a i proširenje spoznaje na cjelinu spektra. Budući da često upravo te latentne funkcije objašnjavaju našu stvarnost, a mnogi akteri sami zapravo ne moraju biti svjesni procesa u kojem sudjeluju, mislim da nas bitno zanima mogućnost realizacije upravo onog djela kojeg smo nazvali utopijskim kod globalizacije. Taj bi dio mogli smatrati temeljnim i upravo pravom pozadinom globalizacije. Analitički pristup dopušta nam kroz globalizaciju naziranje aktiviranja vječnih pitanja čovjekove slobode, ravnopravnosti, osobnog fizičkog i duhovnog bogatstva i pune samoaktualizacije - i upitnost njihovog razrješenja kroz postojeću i nastupajuću formu globalizacije.